

Євгенія Глушук,

молодший науковий співробітник,

Фонд Президентів України,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: EvgenijaGlu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9137-7318>

ФЕЙКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТИСКУ В УМОВАХ ВІЙНИ: СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ

У статті проаналізовано основні підходи до формування комунікативних взаємодій в умовах війни, особливо з погляду використання маніпулятивних компонентів у межах гібридного інфополя. Як найбільш дієві елементи дезінформування та пропаганди розглядаються фейки, що стали інструментом інформаційної війни та формування антинаціональної позиції. Враховуючи масштабність інформаційного проникнення фейків у соціально-політичний дискурс країни, поєднання аналізу обрано соціальні мережі та інтернет-ресурси, адже саме на цих комунікативних майданчиках сьогодні найбільш ефективно застосовується маніпулятивний контент та дезорієнтування аудиторії.

В умовах сучасної війни РФ проти України проблема дезінформації стала найзлободеннішою, адже, окрім захоплених територій, українцям доводиться відвойовувати свідомість своїх громадян, повертати її в національний медіа-простір, а останній звільняти від штучних російських міфологем та наративів. У зв'язку з цим, систематика дослідження фейків передбачає не лише аналіз функціонального механізму їх створення та поширення, а й інтегративні заходи щодо активного протистояння їм та спростування, пошук шляхів законного покарання за подібного роду порушення. Адже на сьогодні фейки – це найперше психологічна зброя, наслідки застосування якої під час війни мають здатність змінювати когнітивні установки соціуму та призводять до фатальних наслідків. Як метод протидії дезінформації розглядається фактчекінг – процес дослідження наявних фактів і даних для з'ясування їхньої повноти, достовірності та істинності.

Ключові слова: дезінформація, пропаганда, фейк, інформаційна війна, медіа-простір, кібергігієна, фейк-контент, маніпуляція, соціальні мережі.

їнформаційні вїйни є важливим структурним елементом сучасних гїбридних збройних конфліктів, які набули особливо широкого поширення наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Як вид неконвенційної боротьби, їнформаційні їнструменти протистояння активно беруться на озброєння державами свїту. Зокрема, на території України країна-агресор (РФ) застосовує практично всі методи ведення гїбридної вїйни, а з початку повномасштабного воєнного вторгнення 2022 р. частота і тиск цих засобів зросли в декілька разів. З метою донесення «зручної» їнформації до суспільства, РФ продовжує активно використовувати різного роду фєйкї та манїпулятивні їнструменти у відповідних тематичних спільнотах, на популярних медїаресурсах та акаунтах медїйних осіб. Така сукупність технічних та психологічних прийомів їнформаційного впливу призводить до появи точок соціальної напруги та дестабілізації в різних регіонах країни, що може зруйнувати її міжнародну репутацію та змінити світогляд громадян, зокрема зумовити підміну історичної пам'яті, формувати фєйкові національні ідеї тощо. З огляду на це, дослідження фєйків видається надзвичайно затребуваним та актуальним, до того ж аналіз має враховувати всі аспекти воєнного часу, коли питання їнформаційної безпеки напряму пов'язані з безпекою національного масштабу.

Фєномен фєйку неодноразово ставав об'єктом наукових розвідок українських та зарубїжних дослідників здебільшого в контексті аналізу проблематики їнформаційної вїйни. Важливе місце в розкритті теми статті мали роботи О. Мельникової-Курганової, Є. Калниболотської, О. Воронко. Вони розглядають манїпулятивні аспекти комунікації в суспільстві під час воєнних дій та використання агресивних пропагандистських атак для психологічного тїску на соціум. Цю проблематику також опрацьовували А. Калїніна, Я. Шестак, М. Верескля, І. Харченко, Л. Новїкова, С. Драновська, І. Балїна, С. Албул, В. Безуглова та їн. У своїх дослідженнях вони розкривають особливості кїберсоціалізації сучасного свїту та основні небезпеки, пов'язані з дезорїєнтуванням їндивїда в новій цифровій реальності, що постїйно піддається манїпулятивним деформаціям для тїску на цїльові аудиторії та формування необхідної громадської думки. Вагома роль у досліджуваних процесах належить медїаресурсам, які часто стають провідниками та репрезентаторами фєйкової реальності. Зокрема, такі науковці, як В. Корженівська, М. Яблонський, І. Крупеня, О. Азімова, Р. Зїнчук, Н. Шульська розкривають основні підходи в порушенні їнформаційної гїєни сучасних медїа та розпізнавання дезїнформації, манїпулятивних вкидів в українському медїапросторі. Враховуючи всі ці та попередні напрацювання, вважаємо за необхідне дослідити

феномен фейку як невід'ємного елементу ведення сучасної війни, визначити специфіку його застосування та психологічні аспекти сприйняття. Більшість наукових розвідок спрямовано на формування механізмів виявлення фейкового контенту, однак потребують уваги і питання подальшого його недопущення, пошук превентивних заходів боротьби з дезінформацією як з боку держави, так і в інформаційному полі громадської комунікації.

Метою статті є визначення функціональних ознак та характеристик фейку в умовах сучасної війни, його загроз інформаційній безпеці держави, а також основних індикаторів його виявлення та ефективної протидії на прикладі інформаційної війни в Україні з негативним маніпулятивним контентом російських загарбників.

Сучасна інформаційна війна – це поле битви, але битви сенсів / смислів достовірних та вигаданих, що формують уявлення та установки як окремих ідеологічних груп, так і цілих народів. Використовуючи сучасні інформаційні технології, вона, як правило, не обмежується кордонами країни у звичному воєнному розумінні, а поширюється й на міжнародне співтовариство. У своїй роботі “Information war – One of the multidisciplinary phenomenones of current human society” («Інформаційні війни – одне з міждисциплінарних явищ сучасного людського суспільства») Р. Іванчик вказує, що інформаційна війна вже давно вийшла за межі традиційного воєнного її розуміння та поширює свій вплив на інші сфери, стираючи кордони між цивільним і військовим секторами. На його думку, завдяки низькій вартості та відсутності обов'язкової необхідності мати розгалужений штат співробітників кошти для інформаційної війни доступні не тільки державним, а й різним субдержавним структурам, і навіть одній людині [3]. Тому з розвитком цифрових технологій саме такий вид протистояння (інформаційний) набув неабиякої популярності, адже інформаційну війну дуже легко масштабувати в короткі терміни, а поповнення її «арсеналу» не потребує таких фінансових ресурсів, як традиційна зброя.

В інформаційних війнах сучасності основною зброєю стають фейки, які мають дуже широкий діапазон ураження. Фактично це є цілеспрямована дезінформація, яка формує в населення викривлену картину реальності та відповідну реакцію [7]. Механізм її поширення здебільшого заснований на поєднанні свідомо неправдивої інформації, що міститься у фейковому повідомленні (вона справляє сильний емоційний вплив на людину завдяки ефекту «емоційного зараження») та потребі на піку емоційного збудження негайно поділитись резонансною новиною зі своїми контактами з ближнього кола спілкування. Опинившись під сильним емоційним впливом від фейку, людина починає вже сама виступати в ролі ретранслятора,

внаслідок чого поширення фейкової новини та супутнього їй емоційного сплеску стрімко наростає в суспільстві [1].

Проблематика фейків та дезінформування набула особливої популярності в зарубіжних дослідженнях, що пояснюється тим потенціалом впливу, який вони мають у XXI ст. У роботі Д. Клейна та Дж. Уеллера «Fake News: A Legal Perspective» («Фейкові новини: правова перспектива») докладно описуються ефективні юридичні практики для протидії фейкам. Автори наводять приклад, що в деяких американських штатах місцевими законодавцями пропонується внести в нову навчальну програму середніх шкіл «медіаграмотність» («media literacy») для того, щоб молоді люди вміли ідентифікувати фейки [4]. За даними американських вчених, приблизно 47 % американців повідомляють, що часто стикаються з фейками в соціальних мережах, причому фейсбук є безумовним домінуючим джерелом. З цього приводу Е. Гесс, Дж. Наглер і Дж. Такер провели детальне дослідження поширення фейків у фейсбуці та в роботі «Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook» («Менше, ніж ви думаєте: поширеність та предиктори поширення фейкових новин на Facebook») докладно описали механізми та надали повний інструментарій використання фейків у найпопулярнішій соціальній мережі у світі під час президентської виборчої кампанії у США 2016 р. [2]. Загалом дослідження доводить, що будь-яка інформація всередині спільноти (соціальні медіа, телебачення, радіо) усвідомлюється, трансформується та поширюється в аспекті цінностей цієї спільноти, так званого комунікативного коду, який формується на основі близьких цінностей, ідей, ідеалів її учасників і дає змогу не тільки підвищити ефективність самої внутрішньо-групової комунікації, але й створити унікальну «картину світу». Тому важливою складовою фейків як зброї ураження є акцентування на конкретних кодах спільноти, що забезпечує ефективність їх впливу на різні групи населення. Скажімо, старше покоління звикло вірити «надрукованому слову» або «телевізору», і це зазвичай аргументується фактом широкого охоплення цими ресурсами, водночас щодо молодого покоління утвердилася думка про суттєвий вплив соціальних мереж, що також підтверджується великою кількістю учасників та широким охопленням [8]. При цьому в обох випадках за допомогою фейку створюється ажіотаж навколо уявного інформаційного приводу, створюваного вкиданням свідомо провокаційної інформації, що має резонансний характер. Завдання фейку – якомога довше акцентувати на собі увагу аудиторії, що створює з часом сприятливе поле для маніпулювання свідомістю індивідів, які починають сприймати отриману інформацію як згенеровану власними поглядами. Відповідно, якщо інформаційний

порядок денний перехоплений і суспільство зациклилося на обговоренні фейку, його головне завдання вже виконано. Використовуючи таку схему, фейковими новинами успішно провокуються екстремістські та терористичні дії, політичні дискредитації, масові заворушення, а також поширюються панічні настрої в суспільстві. Тому як соціальне явище фейк є новим кроком у розвитку технологій інформаційного впливу та масової комунікації. Цей крок було зроблено, коли інформацію резонансного характеру зробили «вірусною» та поєднали з «вірусними» технологіями її розповсюдження.

Слід зауважити, що як і будь-який соціальний феномен, фейк залежить передусім від культурного контексту та демографічних факторів. Це довели вчені Ж. Рамперсад і Т. Альтіябі [5], досліджуючи сучасні інтернет-тренди, такі як діпфейки (*Deepfakes – Deep Learning+Fakes* («глибинне навчання»+«підробка»)) – підроблені відео, сконструйовані методом синтезу зображень людини на основі штучного інтелекту. Саме поняття «*Deepfakes*» активно використовується в мережі ще з 2017 р., коли сама технологія стала доступною для широкого загалу.

Сьогодні комп'ютерну програму можна завантажити з багатьох інтернет-платформ та безперешкодно використовувати для об'єднання і накладання існуючих зображень та відео на вихідні зображення або відео з використанням методу машинного конструювання, що називається «генеративно-змагальною мережею» («*generative adversarial network*»). Діпфейки можуть створювати академічні та комерційні дослідники, інженери штучного інтелекту, ентузіасти-аматори, студії візуальних ефектів та режисери. Також завдяки популярним програмам на кшталт «*Reface* або *FaceApp*» будь-який власник смартфона може зробити підроблений знімок або відео. Ця технологія активно використовується для створення інформаційних атак, пародій та сатири, а в умовах війни – фейкових відеодоказів тих чи інших подій. Зокрема, у 2022 р. після повномасштабного вторгнення РФ на територію України в соціальних мережах поширилося фейкове відео Президента В. Зеленського, у якому глава держави «закликає народ здатися». Користувачі швидко визначили підробку, а сам В. Зеленський записав спростування. У травні того ж року шахраї розповсюдили діпфейк І. Маска, де він «закликає інвестувати» в очевидний скам (шахрайство). Опублікований ролик ютуб-каналу мав понад 100 000 підписників, а до видалення облікового запису відео переглянули понад 90 000 разів. Уряди також можуть використовувати діпфейки, наприклад, у межах своїх онлайн-стратегій із дискредитації та підриву екстремістських груп або встановлення контактів із цільовими особами.

Звертає на себе увагу той факт, що в багатьох випадках фейк може бути не лише відправною точкою виникнення конфліктних ситуацій у сучасному соціально-політичному дискурсі, а й результатом уже здійснених заходів. У 2018–2019 рр. фейки стали одним з основних елементів гібридної війни РФ проти України, коли інформаційні потреби населення були гіперпідвищеними. Зі «строкатого» переліку згенерованих фейкових повідомлень можна чітко виокремити ті, що спрямовувалися на формування агресії в громадян Росії проти українців (внутрішні) та дискредитацію України на зовнішній арені як держави, що порушує права громадян та підтримує терористичні погляди (зовнішні) [10]. З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну з 2022 р. всі ці заходи продовжують супроводжуватися залякуванням і нагнітанням паніки («Країну захопили фашисти», зведеннями про велику кількість загиблих); створенням образу ворога (Степан Бандера) та образу героя (захисники «руського мира» та всього духовного); дискредитацією командування армії («керівництву держави війна вигідна») та самої армії (жахливі умови служби, погане ставлення до військовослужбовців); кібератаками для дискредитації іміджу України; використанням тролів; фейковими новинами; приниженням усього українського (Україна – це недокраїна, українська мова – діалект російської, української культури не існує тощо); використанням релігії у пропаганді «руського мира»; апеляцією до емоцій («Українські солдати вбивають жінок та дітей»); теорією змови («зразки секретної зброї...», біолабораторії) та ін. Усе це у підсумку може призводити до деморалізації суспільства військовою агресією та погіршення міжнародної підтримки країни. Саме тому зарубіжні дослідники наполягають на необхідності формування «надійної екосистеми комунікації» в умовах війни [6], адже як інструмент інформаційної війни фейки становлять серйозну загрозу національній безпеці та підривають соціокультурні установки. З фальшивками треба боротися! Для цього необхідно розробити основи, архітектуру та рекомендації щодо формування системи протидії поширенню фейків та їх впливу на суспільство, включаючи відповідні форми, методи та технології. Така система дасть змогу у співпраці зі структурами громадянського суспільства забезпечити захист громадян від деструктивного впливу дезінформації, а також істотно обмежить канали її поширення.

Наразі дослідники дійшли висновку, що найпопулярнішими елементами такої протидії вважаються критичне мислення та фактчекінг (з англ. «Fact checking», перевірка фактів). Останній передбачає процес перевірки наявних фактів і даних для з'ясування їхньої повноти, достовірності та істинності, його головна мета – виявлення невідповідності між фактами

та дійсністю. Професійною верифікацією здебільшого займаються фактчекінгові агентства (наприклад, www.euvdsinfo.eu) або ж спеціалізовані програмні продукти та сервіси (наприклад, «Images Google», «TinEye», «Fotoforensics», «InVID Project» тощо). В Україні Першою фактчекінговою організацією став аналітичний портал «Слово і діло» (2008 р.), який відслідковував відповідності між обіцянками політиків та їх реальними діями. Згодом було створено портал «StopFake» (2014 р.) для боротьби з фейками російської пропаганди, а також аналітичні платформи та спеціалізовані проекти «VoxCheck», «FactCheck» (2016 р., з 2018 р. – «БезБрехні») та ін. [9]. Додатково корисними вважаються також сервіси «Skeptive», «Trooclick», «Truth Goggles», «Lazy Truth». Загалом, станом на 2022 р., існує понад 390 медіа, які мають спеціалізацію тільки фактчек-ресурсів, при цьому вони не лише досліджують факти, а й сприяють підвищенню медіаграмотності аудиторії та розмежуванню фактів від пропаганди.

Серед державних заходів у розбудові антифейкових сервісів вагому роль відіграють різноманітні інститути протидії дезінформації, що створюються при відповідних відомчих органах влади. Приміром, у 2021 р. створено Центр протидії дезінформації – робочий орган Ради національної безпеки і оборони України, який забезпечує здійснення заходів щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, дбає про інформаційну безпеку України, виявляє підробки та протидіє дезінформації, ворожій пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігає спробам маніпулювання громадською думкою. У своїй діяльності він висвітлює тенденції з інформування стану військової справи, ОПК, боротьби зі злочинністю та корупцією, зовнішньої та внутрішньої політики, економіки, об'єктів критичної інфраструктури, екології, охорони здоров'я, соціальної сфери, формування суспільної свідомості, науково-технологічного напрямку тощо [11]. Основна увага зосереджена на протидії поширенню неправдивої інформації та боротьбі з інформаційним тероризмом.

Ще однією урядовою організацією з питань боротьби з дезінформацією та шкідливими інформаційними впливами є Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України, також створений у 2021 р. Його робота сфокусована на протидії зовнішнім загрозам, об'єднанні зусиль держави та громадських організацій у боротьбі з дезінформацією, оперативному реагуванні на фейки, а також на промоцію українських нарративів. До ключових завдань Центру віднесено: розбудова стратегічних комунікацій (розробка контрнарративів РФ, проведення інформкампаній, включення українських нарративів

у щоденну комунікацію уряду); протидія дезінформації та формування стійкості до неї. Постійне сповіщення про інформаційні атаки проти України на ресурсах Центру, зокрема на вебпорталі, фейсбук-сторінці та телеграм-каналі; підвищення обізнаності про гібридні загрози (розробка та проведення тренінгів для державних службовців, зокрема для представників комунікаційних підрозділів); регулярне інформування про гібридну агресію з боку Росії на міжнародному рівні, напрацювання механізмів протидії дезінформації спільно з міжнародними партнерами [12].

Загалом, попри наявність численних спеціалізованих проєктів боротьби з фейками, ефективним засобом не тільки їх виявлення, але й, насамперед, їх попередження залишається дотримання вимог кібергігієни, що передбачають користування тільки офіційними джерелами поширення інформації, звернення уваги на особистості та джерелі поширення інформації, уникнення підтримки пропагандистських закликів, утримання від емоцій та паніки під час сприйняття інформації, критичний аналіз інформації в соціальних мережах та на медіаресурсах.

Таким чином, до однієї з головних характеристик фейку як інформаційного вкиду, варто віднести наявність спеціально підготовленої інформації свідомо провокаційного та резонансного характеру, що формує в населення викривлену картину реальності та супроводжується відповідною реакцією. Ця ключова риса дезінформації в умовах війни посилюється також інформаційним голодом та панічними настроями в суспільстві, що призводить до активного інфікування інформаційного простору через фейкові новини, меми, інфовикиди, різноманітні заангажовані експертні групи та маніпулятивні інформаційні технології.

Індикаторами розпізнавання потенційно небезпечних фейків є: відсутність посилання на офіційне джерело (інформація подається безвідносно до суб'єкта її продукування); емоційний текст, розрахований на чітку реакцію; граматична невідповідність тексту оригіналу; однобокість подання інформації або ж гіперекспертність у викладенні матеріалу; анонімність інформації; маловідомі електронні ресурси тощо. З розвитком маніпулятивних технологій перелік індикаторів постійно розширюється, тому в умовах інформаційної війни рівень критичного мислення в суспільстві має зростати пропорційно до викликів, що спровоковані численними фейками. Отже, засоби ефективної протидії мають бути відповідними і містити: діяльність фактчекінгових та аналітичних центрів; моніторинг усіх без винятку медіа; постійну верифікацію змісту та джерел інформації; відкриту комунікацію в інформаційному просторі; забезпечення ефективного донесення ключових меседжів; роботу ЗМІ з надійною репутацією щодо спростування фейкових

даних; систематичне проведення контратак на фейкові новини; створення власних наративів, які оперативно спростовують фейки тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Acerbi A. Cognitive attraction and online misinformation. *Palgrave Commun.* 2019. 5, 15. URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0224-y> <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0224-y>

2. Guess A., Nagler J., Tucker J. Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook / *Science advances.* 2019. Vol. 5. No. 1. URL: <https://advances.sciencemag.org/content/5/1/eaau4586/tab-pdf>. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aau4586>

3. Ivancik R. Informacna vojna – jeden z multidisciplinarnych fenomenov súčasnej ľudskej spoločnosti. *Politickú Vedy.* 2021. Vol. 24. No. 1. Pp. 135–152. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.1.p.142>

4. Klein D., Wueller J. Fake News: A Legal Perspective (March 8th, 2017). *Journal of Internet Law.* 2017. Vol. 20. No. 10. URL: <https://ssrn.com/abstract=2958790>

5. Rampersad G., Althiyabi T. Fake news: Acceptance by demographics and culture on social media. *Journal of Information Technology & Politics.* 2020. Vol. 17. Issue 1. Pp. 1–11. <https://doi.org/10.1080/19331681.2019.1686676>

6. Zittrain J. L., Lazer D. M. J., Baum M. A., Benkler Y., Berinsky A. J., Greenhill K. M., Menczer F. The science of fake news. *Science.* 2018. No. 359 (6380). Pp. 1094–1096. <https://doi.org/10.1126/science.aao2998>

7. Беленчук, І. В. Фейки та їх використання російськими масмедіа в умовах інформаційної війни. *Магістерські студії.* Херсон : ХДУ, 2021. Вип. 21. С. 203–205. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/123456789/15736>

8. Кияниця Є. О. Фактори формування та сприйняття медіаконтенту сучасними аудиторіями. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* Т. 31 (70). № 3. Ч. 3. 2020. С. 210–215. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-3/33>

9. Маркова В. Фактчекінгові медіаресурси у формуванні критичного мислення населення. *Зб. ст. Восьмої міжнар. наук.-метод. конф. «Критичне мислення в епоху токсичного контенту».* Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. 494 с. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnyk_8_konf_2020.pdf

10. ТОП-10 фейков 2018 года. URL: <https://nakipelo.ua/top-10-fejkov-2018-goda/> (дата звернення: 20.03.2023).

11. Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2023).

12. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки України. *Міністерство культури та інформаційної політики України*. URL: <https://mkp.gov.ua/content/centr-strategichnih-komunikacij-ta-informaciynoi-bezpeki-pri-ministerstvi-kulturi-ta-informaciynoi-politiki.html> (дата звернення: 20.03.2023).

References

1. Acerbi, A. (2019). Cognitive attraction and online misinformation. *Palgrave Commun*, 5(15), 1–7 [in English]. Retrieved from <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0224-y> <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0224-y>

2. Guess, A., Nagler, J., Tucker, J. (2019). Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook. *Science Advances*, 5(1) [in English]. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aau4586>

3. Ivancik, R. Informacna vojna – jeden z multidisciplinarnych fenomenov sucasnej ludskej spolocnosti. (2021). *Politicki Vedy*, 24(1), 135–152 [in Polish]. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.1> p. 142

4. Klein, D., Wueller, J. (2017). Fake News: A Legal Perspective (March 8th, 2017). *Journal of Internet Law*, 20(10) [in English]. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=2958790>

5. Rampersad, G., Althiyabi, T. (2020). Fake news: Acceptance by demographics and culture on social media. *Journal of Information Technology & Politics*, 17–1, 1–11 [in English]. <https://doi.org/10.1080/19331681.2019.1686676>

6. Zittrain, J. L., Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F. (2018). The science of fake news. *Science*. 359 (6380). 1094–1096 [in English]. <https://doi.org/10.1126/science.aao2998>

7. Belenchuk, I. V. (2021). Feiky ta yikh vykorystannia rosiiskymy masmedia v umovakh informatsiinoi viiny [Fakes and their use by the Russian mass media in the information war conditions]. *Mahisterski studii – Master's Studies*, 21, 203–205. Kherson [in Ukrainian]. Retrieved from <http://ekhsuir.kspu.edu/123456789/15736>

8. Kyianytsia, Ye. (2020). Faktory formuvannia ta spryiniattia mediakontentu suchasnymy audytoriiamy [Factors of formation and perception of media content by modern audiences] *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii – Academic notes of TNU named after*

V. I. Vernadsky. Series: Philology. Social communications, 31(70), 3, 210–215 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-3/33>

9. Markova, V. (2020). Faktchekinhovi mediaresursy u formuvanni krytychnoho myslennia naselennia [Fact-checking media resources in the formation of population' critical thinking] *Zbirnyk statei Vosmoï mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii "Krytychne myslennia v epokhu toksychnoho kontentu" – Collection of Articles of the Eighth International Scientific and Methodological Conference "Critical Thinking in the Era of Toxic Content"*, 494. Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved from https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnyk_8_konf_2020.pdf

10. TOP-10 feikov 2018 hoda. (2019). [TOP 10 fakes of 2018] [in Russian]. Retrieved March 20, 2023, from <https://nakipelo.ua/top-10-fejkov-2018-goda/>

11. Tsentr protydii dezinformatsii [Center for Countering Disinformation] [in Ukrainian]. Retrieved March 20, 2023, from <https://cpd.gov.ua>

12. Tsentr stratehichnykh komunikatsii ta informatsiinoi bezpeky Ukrainy [Center for Strategic Communications and Information Security of Ukraine]. *Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy* [in Ukrainian]. Retrieved March 20, 2023, from <https://mkip.gov.ua/content/centr-strategichnih-komunikacyi-ta-informatsiinoi-bezpeki-pri-ministerstvi-kulturi-ta-informatsiinoi-politiki.html>

Стаття надійшла до редакції 27.03.2023.

Yevheniia Hlushchuk,

Junior Researcher,

Foundation of the Presidents of Ukraine,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: EvgenijaGlu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9137-7318>

Fakes as a Tool of Pressure in War Conditions: Specifics of Application and Perception

The article analyzes the main approaches to the formation of communicative interactions in war time, especially in terms of using manipulative components within the hybrid infocfield. Fakes are considered as the most effective elements of disinformation and propaganda, as a tool of information warfare and the formation of an anti-national position. Taking into account the large-scale information penetration of fakes into the country' socio-political discourse, social networks and Internet resources were chosen as the field of analysis, because it is precisely on these communication platforms that manipulative content and audience disorientation are most effectively used today. In the

conditions of the modern Russian war against Ukraine, the problem of disinformation has become the most urgent, because, in Ukrainians have to win back not only territories captured by Russians, but the consciousness of their citizens as well, to return it to the national media space, and free the latter from artificial Russian mythologies and narratives. In this regard, the systematics of fakes study involves not only the analysis of the functional mechanism of their creation and dissemination, but also integrative measures for active opposition to them and refutation, the search for ways of legal punishment for this kind of violation. After all, today fakes are primarily a psychological weapon, and the consequences of its using during the war have the ability to change the cognitive attitudes of society and lead to fatal consequences. As a method of combating disinformation, fact-checking is considered as a process of researching available facts and data to find out their completeness, reliability and truth.

Keywords: disinformation, propaganda, fake, information war, media space, fake content, manipulation, social networks.